

ВИЩА ОСВІТА В УКРАЇНІ

Л.М. Юр'єва

ШИЗОФРЕНІЯ.

**БІПОЛЯРНИЙ АФЕКТИВНИЙ РОЗЛАД.
КЛІНІКА, ДІАГНОСТИКА, ЛІКУВАННЯ**

Навчальний посібник

Львів – Видавництво ПП «Новий Світ – 2000»

2024

УДК 616.895.8-036.4-085:168.5.

Друкується за рішенням науково – методичної ради видавництва
ПП «Новий Світ-2000» (Протокол № 6 від 08.01.2024 р.)

Рецензенти:

Пшук Н.Г. – доктор медичних наук, професор. Завідувачка кафедри медичної психології та психіатрії з курсом післядипломної освіти Вінницького національного медичного університету ім М.І.Пирогова

Пилягіна Г. Я. – доктор медичних наук, професор. Завідувачка кафедри психіатрії, психотерапії та медичної психології Національного університету охорони здоров'я України імені П. Л. Шупика

Шизофренія. Біполярний афективний розлад. Клініка, діагностика, лікування: навчальний посібник / Юр'єва Л.М. – Львів: «Новий Світ-2000», 2024. – 174 с.

ISBN 978 – 966 – 418 – 411 – 0

У навчальному посібнику представлено сучасні відомості щодо етіології та патогенезу, епідеміології та діагностики згідно з класифікацією МКХ-11 шизофренії та біполярного афективного розладу. Описані основні принципи надання медичної допомоги цим хворим згідно сучасних протоколів заснованих на даних доказовій медицини. Представлені гендерні особливості клініки та фармакотерапії та принципи корекції та профілактики суїцидальної поведінки. Презентовані програми реабілітації хворих на шизофренію, що скоїли суспільно - небезпечні діяння і для яких були застосовані примусові заходи медичного характеру.

Навчальний посібник адресовано студентам медичних факультетів, аспірантам та викладачам закладів вищої медичної освіти IV рівня акредитації, а також фахівцям у сфері охорони психічного здоров'я: психіатрам, наркологам, психотерапевтам, медичним психологам та лікарям загальної практики - сімейної медицини.

ISBN 978 – 966 – 418 – 411 – 0

© Юр'єва Л.М., 2024

© Видавництво ПП «Новий Світ – 2000», 2024

© ФОП Піча С.В., 2024

Зміст

Перелік умовних скорочень.....	6
Передмова.....	8
Частина 1. Шизофренія	
<i>Розділ 1. Еволюція уявлень про шизофренію</i>	<i>13</i>
1.1. Донеуролептична ера	14
1.1.1. Крепелінівський період (вчення про раннє недоумство).....	14
1.1.2. Блейлерівський період (група шизофреній).....	15
1.1.3. Феноменологічний підхід Карла Ясперса.....	16
1.1.4. Ранговий принцип діагностики Курта Шнайдера.....	17
1.2. Неуролептична ера.....	17
1.2.1. Концепція позитивної-негативної шизофренії	17
1.2.2. Біопсихосоціальна модель шизофренії.....	19
<i>Розділ 2. Епідеміологія і тягар шизофренії.....</i>	<i>21</i>
<i>Розділ 3. Етіологія і патогенез шизофренії.....</i>	<i>25</i>
3.1. Нейробіологічні теорії і гіпотези розвитку шизофренії.....	25
3.2. Психосоціальні концепції розвитку шизофренії.....	31
3.3. Екологічні теорії	33
3.4. Соціокультуральні теорії шизофренії	33
3.5. Еволюційні теорії шизофренії	34
3.6. Етіопатогенетично обґрунтовані стратегії профілактики та терапії шизофренії.....	34
<i>Розділ 4. Сучасні технології діагностики шизофренії та інших первинних психотичних розладів.....</i>	<i>37</i>
4.1. Сучасні класифікації шизофренії та інших первинних психотичних розладів (МКХ-10, МКХ-11 та DSM-5).....	37
4.2. Діагностичні критерії шизофренії за МКХ-11	43
4.2.1 Клінічні діагностичні критерії.....	43
4.2.2. Специфікатори перебігу та ремісії.....	44
4.2.3 Специфікатори симптоматичних проявів, варіанти та характеристика доменів.....	46
4.2.4 Варіанти початку шизофренії.....	47
4.2.5. Супутні клінічні прояви.....	48
4.3. Психометричні та психодіагностичні інструменти діагностики шизофренії	49

Розділ 5. Надання медичної допомоги хворим на шизофренію та інші первинні психотичні розлади	52
5.1. Основні принципи надання медичної допомоги.....	53
5.1.1. Умови надання медичної допомоги.....	53
5.1.2. Етапи лікування.....	54
5.2. Психофармакотерапія	55
5.2.1. Загальні підходи до фармакотерапії шизофренії.....	58
5.2.1.1. Вибір антипсихотичного препарату.....	58
5.2.2. Алгоритм призначення фармакотерапії та її особливості в залежності від гостроти психотичних розладів.....	61
5.3. Принципи лікування пацієнтів з першим психотичним епізодом.....	64
5.4. Депресія при шизофренії та її лікування.....	68
5.5. Діагностика і терапія негативних симптомів при шизофренії	70
5.5.1. Діагностика негативних симптомів.....	70
5.5.2. Психофармакотерапія негативних симптомів	72
5.5.3. Психосоціальні методи терапії.....	72
5.6. Когнітивні порушення при шизофренії та підходи до їх корекції.....	73
5.6.1. Загальні характеристики когнітивного функціонування	73
5.6.2. Діагностика когнітивних порушень.....	77
5.6.3. Корекція когнітивних розладів	77
5.6.3.1. Медикаментозне лікування.....	77
5.6.3.2. Когнітивна реабілітація.....	78
5.7. Терапевтична резистентність при шизофренії	80
5.8. Тривалість лікування	83
5.9. Психосоціальна терапія і реабілітація	83
5.9.1. Психосвіта хворих на шизофренію та їх родичів.....	84
5.9.2. Сімейна терапія.....	84
5.9.3. Програма психокорекції та профілактики психічної дезадаптації у родичів хворих із ППЕ.....	85
5.9.4. Групова психосоціальна терапія	87
5.9.5. Тренінг соціальних навичок і когнітивних функцій.....	88
5.9.6. Соціально-трудова реабілітація.....	89
5.9.7. Арт-терапія.....	89
Розділ 6. Гендерні особливості клініки та фармакотерапії шизофренії.....	91
6.1. Біологічні, соціально-психологічні та клінічні особливості жінок, що хворіють на шизофренію.....	91
6.2. Гендерні особливості фармакотерапії.....	93
6.2.1. Проблема вибору антипсихотика	95
6.2.2. Алгоритм дій лікаря при виборі антипсихотика для пацієнтів з високим ризиком гіперпролактинемії.....	97
Розділ 7. Суїцидальна поведінка при шизофренії.....	100
7. 1. Фактори суїцидального ризику.....	101

7.2. Типологія суїцидальної поведінки	102
7.3. Особливості суїцидальної поведінки в період ремісії.....	104
7.4. Корекція та профілактика суїцидальної поведінки	106
Розділ 8. Примусові заходи медичного характеру.....	110
8.1 Механізми вчинення суспільно-небезпечних дій	111
8.2. Особливості лікування та реабілітації	113
8.3. Програма реабілітації хворих на шизофренію.....	114
8.3.1 Особливості медикаментозної терапії.....	115
8.3.2 Специфіка психотерапевтичної та психокорекційної інтервенції	117
8.4. Клінічні та соціально-психологічні показання до зміни або припинення застосування примусових заходів медичного характеру	120
Розділ 9. Прогноз шизофренії.....	125
Частина 2. Біполярні афективні розлади	
Розділ 10. Біполярний афективний розлад: тягар хвороби та її медико-соціальні наслідки.....	133
Розділ 11. Діагностика БАР.....	137
11.1. Діагностика БАР за критеріями МКХ-11.....	138
11.2 Коморбідність, як фактор ризику не своєчасної діагностики БАР.....	144
Розділ 12. Сучасні підходи до терапії БАР.....	147
12.1. Фармакологічне лікування БАР	147
12.2 Особливості курації пацієнтів на етапі підтримуючої/ профілактичної терапії БАР.....	150
12.3.Моніторинг стану пацієнта і оцінка ефективності лікування.....	152
Розділ 13. Суїцидальна поведінка при БАР та її корекція і профілактика.....	154
13.1. Фактори ризику суїцидальної поведінки	154
13.2. Корекція і профілактика суїцидальної поведінки	156
13.2.1. Особливості медикаментозної корекції і профілактики.....	156
13.2.2. Особливості психокорекції та психотерапії.....	159
Питання для самоконтролю і тестові завдання.....	161
Література	166

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АД – антидепресанти
АП – антипсихотики
ААП – атипові антипсихотики
БАР – біполярні афективні розлади
ВООЗ – Всесвітня організація охорони здоров'я
ГАМК – гамма-аміномасляна кислота
ГПРЛ – гіперпролактинемія
ДР – депресивний розлад
ЕЕГ – електроенцефалографія
ЕКГ – електрокардіограма
ЕПС – екстрапірамідні симптоми
ЕСТ – електросудомна терапія
ІТД – ін'єкції тривалої дії
КПТ – когнітивно-поведінкова терапія
КТ – комп'ютерна томографія
МКХ-10 – Міжнародна класифікація хвороб 10-го перегляду
МКХ-11 – Міжнародна класифікація хвороб 11-го перегляду
МРТ – магнітно-резонансна томографія
ПАР – психоактивні речовини
ПД – психічна дезадаптація
ПЕТ – позитронно-емісійна томографія
ПК – психокорекція
ПЗМХ – примусові заходи медичного характеру
ППЕ – перший психотичний епізод
СІЗЗС – селективні інгібітори зворотного захоплення серотоніну
СД – сексуальна дисфункція
СЗНПД – спеціальних заклад з надання психіатричної допомоги
СНД – суспільно-небезпечне діяння
СПЕ – судово-психіатрична експертиза
ТТС – терапія творчим самовираженням
ТЦА – трициклічні антидепресанти
ЦНС – центральна нервова система
ЯЖ – якість життя
CATIE – Clinical Antipsychotic Trials of Intervention Effectiveness
GHDx – Global Health Data Exchange.
DALY – Disability-adjusted life year
DSM-5 – Diagnostic and Statistical Manual
GHDx – Global Health Data Exchange
IHME – Institute of health Metrics and Evaluation

MATRICES – Measurement and Treatment Research to Improve Cognition in Schizophrenia

NICE – National Institute for Health and Care Excellence

PANSS – Positive and Negative Syndrome Scale.

SANS – Scale for the Assessment of Negative Symptoms

Передмова

Згідно з даними Всесвітньої організації охорони здоров'я за 2022 рік біля 24 мільйонів людей у світі страждають на шизофренію і біля 30 мільйонів – на біполярний афективний розлад.

Провідною причиною тягара інвалідності щодо DALY (роки життя, скориговані за непрацездатністю) в світі серед психічних і поведінкових розладів є депресивні розлади (28%), шизофренія посідає 5 місце (9%), а біполярний розлад - 6 місце (5%). Аналогічні світовим показникам DALY і показники DALY в Україні.

Тяжкі соціальні і медико-психологічні наслідки біполярного афективного розладу (БАР) та шизофренії (високий рівень коморбідних соматичних розладів та залежності від психоактивних речовин, агресивної та аутоагресивної поведінки, виражена соціально-трудова і сімейна дезадаптація, істотне погіршення якості життя, втрата працездатності та інвалідизація) обумовлюють актуальність і необхідність висвітлення питань своєчасної діагностики, терапії і профілактики шизофренії та БАР згідно із сучасними світовими стандартами.

У першій частині посібника, присвяченій проблемам шизофренії, висвітлені питання еволюції наукових уявлень про шизофренію, основні сучасні теорії та гіпотези щодо її етіології і патогенезу, а також подано епідеміологічні дані. Описані сучасні технології діагностики шизофренії та інших первинних психотичних розладів, наведена порівняльна характеристика цих розладів у сучасних класифікаціях МКХ-10, МКХ-11 та DSM-5. Спеціальний розділ присвячено наданню медичної допомоги хворим на шизофренію та інші первинні психотичні розлади. Основні принципи надання медичної допомоги в сучасних умовах викладені згідно клінічного протоколу третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги хворим на шизофренію, шизотиповий і маячні розлади у дорослому віці, який опубліковано в Україні у 2022 році. Прототипами цього протоколу є світові керівництва, настанови і рекомендації, які розроблені за існуючими сучасними методиками та базуються на принципах доказової медицини.

В навчальному посібнику детально описані гендерні особливості клініки та фармакотерапії шизофренії. Наведений алгоритм дій лікаря при виборі антипсихотика для пацієнтів з високим ризиком гіперпролактинемії. Окремий розділ присвячено проблемі суїцидальної поведінки, її корекції та профілактики. Презентовані програми реабілітації хворих на шизофренію, що скоїли суспільно небезпечні діяння і до яких були застосовані примусові заходи медичного характеру. Описані індикатори прогнозу шизофренії та його варіанти. Надана порівняльна характеристика медичної моделі одужання при шизофренії та моделі одужання з позицій споживача.

Друга частина навчального посібника присвячена БАР. Описані діагностичні критерії за МКХ-11. Велика увага приділяється проблемі коморбідності як фактору ризику несвоечасної діагностики БАР. Представлені сучасні підходи до терапії БАР на етапах активної, підтримуючої та профілактичної терапії. Описані основні підходи до моніторингу стану пацієнтів і критерії оцінки ефективності лікування. Окре-

мий розділ присвячено суїцидальній поведінці при БАР та її корекції і профілактиці. Описані фактори ризику суїцидальної поведінки, особливості її медикаментозної та психотерапевтичної корекції.

Матеріал, викладений у навчальному посібнику, сприятиме вдосконаленню системи формування та підтримки професійних компетентностей у студентів медичних закладів вищої освіти та медичних фахівців у сфері охорони психічного здоров'я: лікарів-психіатрів і наркологів, лікарів-психотерапевтів, медичних психологів та лікарів загальної практики - сімейної медицини.